

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Verziendheid

Daarom vertragen wij niet... want onze lichte verdrukking, die zeer haast voorbijgaat, werkt ons een gans zeer uitnemend eeuwig gewicht der heerlijkheid; dewijl wij niet aanmerken de dingen, die men ziet, maar de dingen die men niet ziet; want de dingen, die men ziet, zijn tijdelijk, maar de dingen, die men niet ziet, zijn eeuwig.

2 Cor. 4 : 16—18.

Met verziendheid bedoel ik hier niet de bekende oogkwaal, die vooral bij oudere mensen voorkomt, waarbij men wat ver af is, nog wel kan onderscheiden, maar wat dichterbij is, slechts vaag en flauw wordt gezien. Ik denk hier aan de bekwaamheid van een zee-man, die, terwijl de passagiers nog niets dan lucht en water opmerken, met zijn scherpe ogen reeds de naderende kust onderscheidt van het land waarheen het schip onderweg is. Aan de sterrekundige, die met zijn geoefend en met een telescoop gewapend oog in de diepten der nachtelijke hemelruimte heerlijkheden ontwaart, waarvan wij met onze zwakke ongewapende, maar ook ongetrainde ogen geen vermoeden hebben.

Zulk een verziendheid kan volgens de apostel Paulus de eigenschap zijn van het geestesoog. Ze is Gods gave aan Zijn kinderen, maar die door stage oefening moet versterkt worden, en die ons verder doet zien dan de dagelijkse moeiten en zorgen van dit aardse leven, en de moed niet doet verliezen, maar onversaagd voorwaarts doet gaan op de pelgrimsweg.

De apostel Paulus sprak in het hoofdstuk waarvan deze woorden het slot vormen, van zijn lijden en druk om het evangelie.

Begonnen met een verdediging van zijn apostelschap, dat door valse profeten was aangevallen, om zo het gezag van het evangelie, door Paulus gepredikt, te ondermijnen, heeft hij in het derde hoofdstuk de heerlijkheid van de nieuwe evangelische bedeling getekend. Daarom verdraag ik niet, word ik niet moedeloos, zegt de apostel des Heeren, al is de dienst van het evangelie een zware, moeitevolle, die mij heel wat kost.

Maar het gaat weer als gewoonlijk als Paulus over een concrete situatie spreekt. Dan schiet plotseling zijn geest onder de leiding van de Geest der profetie vleugelen aan, en dan wiekt hij op tot hoogten vanwaar hij weer een van die heerlijke vergezichten ontvangt die Gods volk van alle tijden zo lieflijk hebben getroost.

Zie, omdat de apostel verder ziet dan hetgeen hier zichtbaar is, en in het gezichtsveld haalt de dingen, die niet gezien worden, verandert het aspect van alle dingen, van heel dit zo moeitevolle leven, en de zo zware levensstrijd in dienst van Christus.

Die schier ondraaglijke last van het leven noemt hij toch een zeer lichte verdrukking en draagt ze moedig. Dat komt, omdat hij ziet dat ze maar tijdelijk is, voor een ogenblik, en dat er dan iets voor in de plaats komt, zo heerlijk, zo eindeloos zalig, dat het, tegenover de beproevingen van heden in de weegschaal gelegd, een gans zeer uitnemend, een alles verreweg te boven gaand eeuwig gewicht heeft, waarmee vergeleken dat andere haast geen gewicht meer schijnt te hebben.

Straks scheen het een bijna ondraaglijke last, een schier onduldbaar lijden, maar bij het licht van die eindeloze heerlijkheid, door het oog des geloofs ontwaard, wordt de bijna

niet te torsen last een lichte verdrukking, die gemakkelijk verdragen wordt, en het schijnbaar oneindige een lijden, dat zeer haast voorbijgaat.

Straks nog leek het een eindeloze reis over een wilde oceaan zonder uitzicht waarop ons levenshulke hulpeloos heen en weer geworpen schijnt te worden zonder rechte koers, maar het geoefend oog van de zee-man ziet de veilige haven naderen, waarop het schijnbaar doelloos geslingerde levensscheepke er recht op aan gaat, en roept vol blijdschap: land in 't zicht!

Ja, het licht der eeuwigheid, dat zijn stralen doet vallen over ons donker pad, doet nog meer. Het herleidt ook alle dingen tot de juiste proporties. Het laat ons zien, dat de dingen, die schijnen tegen te zijn, in werkelijkheid voor zijn. Ge leert bij het licht van Gods Woord zien, dat alle dingen, ook de moeilijkste, moeten meewerken ten goede dengenen die God liefhebben. Ge hebt er misschien eerst over geklaagd en gemord evenals Asaf voordat hij in Gods heiligdommen inging. Wat had hij het eerst moeilijk om te geloven dat God goed was dengenen die rein van hart zijn! Het was hem eerst moeite in zijn ogen, dat hun bestraffing er alle morgens was, elke morgen dat zware kruis weer moest opgenomen. Hij vroeg zich af of de Heere het wel wist en of Hij zijn volk niet vergat. Maar toen hij in Gods heiligdommen inging met zijn moeiten, (dat zijn, zeggen de Kanttekeningen van de Statenbijbel zo mooi, de heiligdommen van Gods Woord in welker licht wij ons leven leren bezien), toen leerde hij ze rustig aan God over te geven, toen leerde hij de leiding van zijn leven in Gods handen te leggen, toen leerde hij geloven, dat Hij, Die begonnen was, zijn rechterhand te vatten, hem leidde door Zijn raadsbesluit, en er niets toevallig was, maar dat alles in verband stond met de heerlijkheid waarvoor God de Heere zijn kinderen toebereidt. En hij besloot voortaan niet meer Gods wijsheid in zijn levensleiding in twijfel te trekken, maar gedurig bij de Heere zijn trouwe verbond-God te blijven, en Hem nederig te volgen wáár Zijn hand hem ook henenleidt. Hij bedoelt te zeggen: 'k weet toch: Uwe hand is liefde en Uw doen is zaligheid.

Ge ziet dan met het oog des geloofs, dat die dingen, ook de moeilijkste, die ge hier doormaakt, die een verdrukking voor u zijn, mééwerken om dat eeuwig gewicht der heerlijkheid gans zeer uitnemend te maken. En als ge dat ziet, dan noemt ge ze met Paulus maar een lichte verdrukking.

Dat is alleen mogelijk door dicht bij de Heere Christus te leven. Door met Hem alles te beginnen, alles te beleven, en al Zijn werken te vertellen. Door meer van Zijn verlossingswerken te spreken en te zingen, en minder te morren over dit aardse leven. Door te geloven, dat het kwade dat God ons in dit jammerdal toeschikte, door Zijn vaderlijke hand wordt bestuurd, Die ons alles zal ten beste keren. Door meer te leven voor Hem, en minder op te gaan in de aardse dingen. Want we hebben het vaak zo moeilijk met de moeiten des levens, als we ons van dit leven zoveel hadden voorgesteld, en daarin opgaan ten koste van het leven met Hem en voor de toekomst.

Wordt het leven daar anders van? Wat dacht u dan? Werd ons leven niet ineens heel anders in die bange tijd van de bezetting, toen we na die troosteloze jaren, dat er maar geen verlossing scheen te komen, ineens het

bericht hoorden van de invasie. Toen we wisten: de bevrijders zijn al naar ons op weg, staan al op vaderlandse bodem? Hoe veerden we op, hoe hoorden we gretig naar de radio naar elk nieuw bericht over die bevrijding, en hoe droegen we die laatste narigheden van de bezetting veel gemakkelijker in de wetenschap dat het nog maar was voor een korte tijd, en de bevrijding straks zou zijn voor-goed!

Nu, zo krijgt ge dan ook christenen als Paulus, voor wie de werkelijkheid van de heerlijkheid die nadert zo reëel is, dat ze met nieuwe veerkracht het leven hier dragen. Christenen die niet vertragen, niet moedeloos worden, maar vol goede moed zijn, Christenen met een glans op het gelaat en een licht in het oog, die de wereld verbaasd doet vragen wat toch de kracht is, die ons sterkt en steunt om alles te dragen met geduld, en ons leven met stille blijdschap vervult, met die vrede, die alle verstand te boven gaat, maar die elk die ze niet heeft, ons benijdt!

Zijn ze er weinig, die zo de wereld jaloers maken? Spreekt Paulus hier over een levenshouding, die onder ons uitzondering is? Ach, ik vrees dat hij hier een wondeplek blootlegt van het leven van ons christenen van deze tijd. Het is of de ogen van velen dat verre licht missen, die verziendheid ontbreekt, dat ze kortzichtig geworden zijn, en lijden aan een bijziendheid, die de ogen dof maakt, en het leven glansloos.

We maken vaak wel veel leven, maar we leven zo weinig als christenen die een toekomst hebben. De rechte vreugde in de Heere wordt zo weinig gekend.

Die levenskunst wordt slechts in de gemeenschap met Christus en in de overdenking van Zijn Woord geleerd en verkregen. En is uw oog kortzichtig en dof geworden, dan versterkt ge het gezicht weer door het veelvuldig gebruik van de verre kijker, die Hij ons gaf in Zijn goddelijk Woord, dat u uitzicht en inzicht geeft in alle dingen.

Dan opent Christus u een venster in de schijnbaar zo donkere kerker die u scheen in te sluiten, waardoor ge de stralende werkelijkheid van Zijn heeal aanschouwt, waar Hij is ingegaan om voor Zijn kinderen plaats te bereiden. Hij brengt in uw gezichtsveld de dingen die anders niet gezien worden. Hij Die de Waarheid is kan het ook voor u waar en zeker maken. Hij Die de Weg is wil u de toegang en het uitzicht er op ontsluiten. Hij, Die het Leven is en blinden schonk het lieflijk licht, kan ook uw ogen openen, dat ze inzien in het waarachtige licht, dat nu schijnt, sinds Hij is gestorven, maar ook opgestaan en ten hemel gevaren, en op weg is om weder te komen.

't Is waar, het gaat u dan wel eens als Christen en Hoop in de Pelgrimsreis naar de eeuwigheid van John Bunyan, die, op de lieflijke bergen aangekomen, van de herders, die daar de schapen weidden, door een kijker mochten zien, die reeds vandaar een blik gaf op de hemelpoort en het vergeleg land. Alleen konden ze het maar flauw onderscheiden, want hun oog vulde zich met tranen en hun hand beefde zo. Maar wat ze zagen vervulde hen met zo grote blijdschap en zalige vreugde, dat ze weer vrolijk verder reisden, en moedig de nog door te stane moeilijkheden van de weg tegemoet gingen. Want voor hen, die 't heil des Heeren wachten zijn bergen vlak en zeeën droog, bij de wetenschap:

O zaligheid, niet af te meten,
O vreugd, die alle smart verbant,
Daar is de vreemd'lingschap vergeten,
En wij, wij zijn in 't vaderland!

Heerenveen.

J. van Dijk.

REFORMATIE

I

De vraag naar reformatie blijft onder hen, die gereformeerd willen zijn, steeds aan de orde.

Dat kan en mag ook niet anders. Want een wezenstrek van gereformeerd-zijn is het besef, dat reformatie — de echte — steeds moet doorgaan, dat het in het volk Gods steeds weer en steeds meer tot reformatie komen moet. Of, anders gezegd: dat er een steeds „doorgaande”, of „voortgaande”, reformatie moet zijn.

Nu krijgt de vraag naar reformatie in iedere nieuwe situatie een eigen accent, kleur, tendens. Dat kan eenvoudig niet anders. Want de zonden en ellenden ten aanzien waarvan het tot reformatie komen moet, zijn steeds weer verschillend. Ze waren in de dagen der grote reformatie anders dan in die der Afscheiding. Voorts zijn de sociale, politieke, culturele verhoudingen in de tijden, waarin een reformatie optreedt of moet optreden, steeds, en soms zelfs zéér, verschillend. En om niet meer te noemen: er kan van reformatie sprake zijn in verschillende sectoren van het menselijke leven. Men spreekt immers van reformatie in het kerkelijke, politieke, sociale, culturele leven, enz. enz.

Wanneer men nagaat hoe momenteel onder gereformeerden de vraag naar reformatie de zielen, en laten we hopen, ook de geesten beroert, dan bemerkt men al heel gauw, dat ze in onderscheiden verband wordt gesteld.

Zo kwam b.v. de vraag aan de orde, of, en zo ja, in hoe verre de vrijmaking van 1944 een reformatie kan worden genoemd. Ook werd de kwestie van reformatie wel gesteld in verband met de hereniging van de onderscheidene kerkelijke denominaties, die pretenderen gereformeerd te zijn. Is zo'n hereniging openbaring of gevolg van ware reformatie, dan moet ze met vreugde worden begroet. Is dat niet het geval, dan moet ze worden afgewezen. En om niet meer te noemen: nog steeds is aan de orde het probleem van de „voortgaande reformatie” in die bijzondere betekenis van een uit een reformatie van het kerkelijk leven opkomende, en door die reformatie geëiste hervorming, en dan speciaal in organisatorisch kader, van het niet specifiek-kerkelijke leven.

We willen een paar opmerkingen over „reformatie” maken.

Met de bedoeling na te gaan wat het eigenlijke, het wezenlijke daarvan is.

Of, anders gezegd: wat er vóór alles moet zijn zal er van een echte reformatie, waar dan ook en hoe dan ook, sprake kunnen zijn.

* * *

Om dat eigenlijke van een ware reformatie in het vizier te krijgen, kan men niet beter doen dan letten op de grote reformatie uit de zestiende eeuw.

Er is onder gereformeerden — men kan ook zeggen: onder protestantse christenen — niet één, die niet gelooft, dat God in de grote reformatie waaraan de namen van Luther, Zwingli en Calvijn onlosmakelijk verbonden zijn, niet waarlijk een reformatie heeft geschonken. Helderder dan door een redenering zal uit dit concrete historische gebeuren de kern van een ware reformatie aan ons duidelijk kunnen worden.

Het is nu om een juiste kijk op het hart van een reformatie te krijgen van belang, zich eerst goed te realiseren wat die reformatie niet was.

Dikwijls wordt immers het centrale moment daarvan gezocht in iets dat dat beslist niet is.

Zo was, om maar iets te noemen, de grote reformatie in eerste instantie beslist niet verzet tegen de paus en de hiërarchie.

Nadat God in Luther het licht reeds lang had doen opgaan — toen Luther dus reeds voluit een reformatorische figuur was en de reformatie zich door zijn dienst met kracht doorzette — was de Wittenberger hervormer nog een trouw en gehoorzaam dienaar van de paus.

Eén van de bekende 95 stellingen luidde b.v.: „God vergeeft aan niemand zijn schuld, zonder hem tegelijkertijd in ieder opzicht vernederd aan de priester, zijn plaatsbekleder, te onderwerpen”.

Pas langzamerhand komt Luther in open en fel conflict met de paus. En dan nog alléén, omdat deze het eigenlijke van de geschonken reformatie, Gods grote geschenk daarin, tegenstaat.

De grote reformatie was ook niet vóór alles een worsteling tegen de inderdaad zeer grote goddeloosheid van het volk en de geestelijkheid uit het begin van de 16de eeuw.

Zeker, Luther kent de zwarte zonden van de kerk en haar ambtsdragers. En hij vecht er tegen. Calvijn doet dat zo mogelijk nog feller. Maar deze mannen waren door deze goddeloosheid ten opzichte van hun visie op of hun houding tegenover de kerk toch minder geschokt dan men misschien wel zou verwachten. Luther heeft er nooit aan gedacht de band met de concrete kerk te verbreken omdat het kerkvolk en de geestelijken zo goddeloos leefden. En Calvijn slingert vlijmscherpe vernietigende vonnissen naar de lieden die zo iets wilden doen. Luther zowel als Calvijn waren pessimistisch ten aanzien van de mens — óók van de kerkmens. Ze wisten het, dat de zonde als een vreselijke macht ook in Gods kinderen blijft werken — tot hun jongste snik. Ze wisten, dat de kerk hier op aarde een kerk van zondaren is en blijft. Zeker: van zondaren die vergeving ontvangen, maar van zondaren dan toch. En daarom hebben ze nooit vanwege de zonden van het kerkvolk de band met de bestaande kerk verbroken.

Het centrale motief van de reformatie moet ook niet worden gezocht in de hernieuwing van het kerkelijke leven als zodanig. Dat wil zeggen: reformatie is nooit vóór alles een vernieuwing van de regering der kerk, haar organisatie, haar eredienst enz. Men heeft dat wel eens gedacht en verdedigd. Wijst het woord reformatie, zo zei men dan, niet op de „vorm”, de „forme” der kerk? En bestaat ze daarom niet in een herstellen van de oorspronkelijke, de goede „vorm” daarvan? De grote reformatie was evenwel allerminst en vóór alles een herstel van de „vorm”. Pas jaren nadat de eigenlijke reformatie een feit was geworden, kwamen mensen als Zwingli en Luther er toe b.v. de kerkelijke eredienst te hervormen naar uitwijzen van het Evangelie. Als een paar doperse extremisten uit Luthers omgeving, tijdens diens afwezigheid, een dergelijke „reformatie” op eigen initiatief in Wittenberg doorzetten, maakt Luther zelf die weer ongedaan! De vernieuwing van het institutionele leven der kerk, van haar regering, liturgie enz., was veeleer het gevolg, de vrucht van de reformatie, dan die reformatie zelf.

* * *

Wat is die reformatie dan?

Om dat te ontdekken moet men oog krijgen voor wat God met Luther deed, wat Hij hem liet zien, ervaren, getuigen.

Doet men dat dan vallen in Luthers worsteling, welke het begin, de doorbraak van de reformatie was, terstond enkele dingen op.

Vooreerst: Hij heeft de levende God ontmoet. Voorts: Luther heeft de vraag naar de dienst van God, zonder compromis, radicaal ernstig genomen. En ten slotte: Luther heeft, en ook dat was uitsluitend Gods werk, waarlijk Gods genade leren kennen.

We willen dat wat van naderbij bezien.

Luther worstelde, vooral toen hij monnik was geworden, met de vraag, die de kerk van zijn dagen hem voorhield, de grote beslissende vraag: **Hoe krijg ik een genadige God?** Deze vraag drong de kerk aan hem op. Dat was toen dé vraag van de ganse christenheid.

Het bijzondere, men kan wel zeggen: het unieke, in Luther was nu, dat hij die vraag volstrekt ernstig nam, dodelijk ernstig. En niet minder het antwoord, dat de kerk op die vraag gaf. Luther knoeide niet. Hij versuften niet. Hij werd niet „gelaten”. Neen, hij hield de kerk aan haar woord. En zichzelf niet minder! En daarom, alléén daarom, kwam het tot die zware strijd in Luthers leven.

De kerk zei hem vooral drie dingen.

In de eerste plaats: Ge moet u elke dag voor Gods aangezicht beproeven en zo tot in uw diepste, meest verborgen gedachten, gevoelens, begeerten doordringen.

Gehoorzaam aan dat woord beulde Luther zich af om dit te doen. Om zo ver te komen. Maar hoe meer Luther zich aftobde om deze opdracht te vervullen, des te scherper kwam het hem voor de geest te staan: Tot volkomen openheid, oprechtheid, waarachtigheid voor

UIT DE INHOUD:

Verziendheid	J. v. D.
Reformatie (I)	C. V.
Tussen Humanisme en Calvinisme (III)	G. P.
Boekbespreking (IV)	A. J. D.; H. J. J.
Psalm 17: 1—4	A. v. B.
De „Verklaring van Gevoelen”	
Persschouw	C. V.
Kritische krabbel	Frater
Ingezonden	
Kerknieuws	

God kom ik nooit. Altijd weer verstop ik zeer veel van wat er in mij leeft voor God.

In de tweede plaats riep de kerk hem toe: Ge moet al uw zonden in de biecht aan de priester belijden.

Ook met deze opdracht worstelt Luther op leven en dood. Maar hoe zwaarder hij onder deze last zwoegde, des te scherper besefte hij het: ik kom ook met deze opdracht nooit tot het eind. Nooit bereik ik de volkomen ontzuivering, ontmaskering, belijdenis van al mijn zonden. Maar dan is die biecht een ijdel ding! Want is niet absolute voorwaarde van de daarin verkondigde zondevergeving het belijden van alle, alle zonden?

En in de derde plaats hield de kerk hem voor: Gij hebt in het klooster een hogere weg gevonden om tot God te komen. Want daar kunt ge geheel anders dan in het wereldse leven, veel minder door de dingen der wereld gehinderd, en ook veel vaker, uw innerlijk in ogenblikken van zuivere liefde opheffen tot God!

O zeker, Luther bracht het tot schokkende belevingen, waarin hij zich tot God opgetrokken gevoelde. Maar zuivere liefde geven aan God? Hij wist het en hij wist het met hoe langer hoe groter duidelijkheid en verschrikking: tot deze liefde kom ik, komt een mens, nooit! Och, misschien beleefde hij in momenten van hoge extase iets als een zich volkomen in bovenaardse liefde verliezen aan God. Maar wat betekende zo'n moment? Vroeg God niet volmaakte liefde, welke ononderbroken aan Hem werd betoond?

* * *

In dit alles was Luther met de laatste, met dodelijke ernst bezig. In de worsteling om het door de kerk gestelde doel te bereiken verteerde hij alle krachten.

En nu is dit het bijzondere, het unieke in Luther: hij liep de weg, welke de kerk hem voorschreef, de weg van zelf gepraesteerde boete, ontlediging, religiositeit tot het einde toe af. Hij bleef niet halverwege op die weg staan. Hij scheepte zichzelf niet af met een of andere goedkope, gemakkelijke, onwaarachtige „oplossing”. Hij vluchtte niet gelaten naar een kerk, die het dan verder wel voor hem in orde maken zou.

Nee, Luther zette door en hield vol.

Hij moest en zou de weg van de totale ontlediging voor God ten einde toe aflopen.

Maar dat eind was verschrikkelijk.

Zeker, naar de mens gesproken had Luther zo zwoegende kunnen eindigen als een keiharde Farizeër. Dat wil zeggen, als een mens, die in ingebeelde gerechtigheid het meest in de zonde verstrikt en het verst van God verwijderd is. Maar omdat Luther niet in farizeïsme verstrikt, was het vooruitzicht dat zich voor hem opende verbijsterend. Want Luther besefte het al meer: deze weg, de weg waarop ik nu wandel, is een weg des doods. Ik kan hem niet aflopen tot het einde. En daarom werd het eind van zijn zwoegen radicale vertwijfeling, grauwe wanhoop, stikdonkere nacht.

Neen, Luther was allerminst een doortrapte booswicht.

Hij was een voorbeeldig jongmens. Een goede, trouwe zoon van zijn ouders. Een ijverig leerling en student. In zijn omgeving werd hij gerespecteerd en geliefd. Als hij biechtte had hij zo weinig duidelijk grijpbare zonden te belijden, dat zijn biechtvader hem vermaande zich niet zo af te martelen met allerlei „poppenzonden”.

Maar al deze dingen betekenden voor Luther niets. Ze deden hem niets.

Het kreunde in zijn hoofd, zijn hart: God vraagt het volmaakte. Volmaakte oprecht-

heid, volmaakte schuldbelijdenis, volmaakte liefde. En tegenover de God die dit alles met meedogenloze strengheid eiste, kende Luther zichzelf al meer als goddeloos en verdorven tot in de kern van zijn wezen, als een mens die nooit, nooit, iets doet dat volkomen goed is.

En zo zonk hij al meer weg in de afgrond van wanhoop en vertwijfeling.

* * *

En toen is het wonder geschied.

In de weg van Luthers worsteling om de Schrift te verstaan.

Bij zijn bestudering van de bijbel was hij ook voortdurend gestoten op het woord „gerechtigheid”, „gerechtigheid Gods”. Dat woord joeg hem de doodschrik op het lijf. Het bezorgde hem bijna lichamelijke pijn. Want dat woord, zo zag Luther het, betekende oordeel, verdoemenis! Christus kende Luther in die dagen vooral als de verschrikkelijke, vreesaanjagende rechter, die altijd afgebeeld werd met een slagzwaard, waarmee Hij het oordeel Gods over de goddelozen voltrekken zou. Het woord van Paulus, waarin deze verklaart, dat het evangelie een kracht Gods is omdat daarin de gerechtigheid Gods wordt geopenbaard, werd hem een obsessie. Als het er met het evangelie zó voorstond, dan was dat vóór alles een oordeel des doods!

Met deze dingen worstelde Luther. Onder dit alles leed hij als in een „krankheid ten dode”. „Wie is er rechtvaardig voor God?” — zo kreunde hij. „Wie heeft er rechtvaardigheid, die voor God geldt?”

In deze nood kon niemand, niemand hem helpen.

En dan, opeens, is het alsof een blinddoek hem van de ogen wordt gerukt. Het is alsof dat woord van Paulus opeens te voorschijn springt uit het angstaanjagende omhulsel waarin mensen het hadden verstopt. Opeens staat het voor Luther, komt het op hem af, toont het zich aan hem, in zijn volle rijkdom. De gerechtigheid, waarover Paulus spreekt is niet vergelding, straf, vloek. Ze is niets anders dan **vergeving, verlossing, genade!**

Genade, die God in Christus aan goddelozen als goddelozen schenkt.

Zonder dat deze daarvoor iets behoeven te doen, te hebben, te zijn.

Die gerechtigheid is niets anders dan dit,

dat God zondaars, die niets minder zijn dan goddelozen om Christus' wil, zonder dat ze daar iets voor hoeven te doen, tot rechtvaardigen verklaart en als zodanigen aanneemt. Ook al zijn en blijven ze in zichzelf zwart van zonde.

En dat dit alles alleen geschiedt door het geloof; dat wil zeggen: op het simpele vertrouwen, het zo maar aannemen, dat God in Christus meent wat Hij zegt als Hij van genade spreekt.

Het is niet te zeggen, wat dit voor Luther heeft betekend.

Het was mij, zo zei hij later, alsof er een deur openging naar het paradijs.

Wat was ik blij! De gehele Heilige Schrift had een ander gelaat en met hem ging de hemel voor mij open... Ik gevoelde opeens dat ik geheel nieuw geboren was.

* * *

Zie, dit waarachtige zichzelf leren kennen als goddeloze, verdorvene, verlorene.

en dit leren kennen van Gods genade zó, dat die heel het leven draagt, doordringt, beheerst;

dit ware geloven in die God die om Christus' wil goddelozen als goddelozen rechtvaardigt op het geloof — dat is reformatie!

Het is horen, verstaan, kennen wat Luther zó uitsprak:

Gij, Here Jezus, zijt mijn rechtvaardigheid, maar ik ken mijn zonde;

Gij hebt het mijne als het Uwe aangenomen en mij het Uwe gegeven;

Gij hebt aangenomen wat gij niet waart en mij gegeven wat ik niet was.

Ja — dat is reformatie!

Het is het verstaan van en leven uit het Evangelie van Jezus Christus.

Het is het gegrepen zijn door het hoofdmotief van Paulus' prediking nl., dat God een God is, die goddelozen rechtvaardigt op grond van de verdienste van Christus, zonder de werken, alléén door het geloof.

Het is, anders gezegd, het kennen van Jezus Christus als de Heiland die goddelozen als goddelozen roept en ze, zonder dat er van enige verdienste bij hen sprake is, aanneemt om ze zo te wassen in zijn bloed van álle zonde.

Maar reformatie is nog meer!

C. V.

controleerd door tegenstanders, polemisch van inslag, beschrijft de mémoïresschrijver zijn leven en levensomgeving, zoals hij deze inderdaad heeft beleefd!

Er zijn historici die mémoïresschrijvers van onbelang vinden; ik beklag zulke historici, want ze hebben het leven niet lief!

Er zijn historici die bij voorbaat mémoïresschrijvers nooit vertrouwen: zulke historici wantrouwen het leven, blijkbaar omdat ze de ingewikkelde diepten ervan, die ons in mémoïres meestal tegemoet komen, vrezen. Tevens vergeten zulke historici dat de vakman-historicus in opzet niet objectiever is dan de mémoïresschrijver, al bestaat de mogelijkheid dat de vakhistoricus beter heeft leren omgaan met eigen subjectiviteit! Mémoïres tonen een mens soms directer en eerlijker dan de best samengestelde biografie van een vakhistoricus!

Daarom acht ik deze mémoïres van Ds. Buskes van groot belang, want ze openbaren ons hoe Ds. Buskes in de twintiger jaren het gereformeerde leven heeft ervaren, hoe hij in de dertiger jaren leefde in de kleine kerk van het „Hersteld Verband”, hoe hij zich in de veertiger en vijftiger jaren gevoelde in de Hervormde Kerk.

Hoe wij over zijn beschrijvingen oordelen (zo wij al tot een direct oordeel in staat zijn!) is een tweede. Het voornaamste is dat wij *luisteren, geduldig waarnemen* en tot ons door laten dringen: *dus zó heeft Ds. Buskes de afgelopen veertig jaar beleefd!*

Uiteraard is hier niet de geïsoleerde persoon van Ds. Buskes het doel van de Christelijke mémoïreslezer, maar wel *zijn overtuiging* en hoe hij daartoe gekomen is, hoe hij met die overtuiging gewerkt heeft, en hoe deze overtuiging heeft dóórgewerkt, daar waar Ds. Buskes arbeide.

Dat alles is van belang, ook voor onze kerken, want steeds weer moeten we immers van ons oordeel óver kringen buiten onze kerken terug náár die kringen, *krachtens het in onze kring veel geroemde woord van Prof. Greijdanus: dat wij in onze kerken alles moeten overnemen uit anderer kerk en kring dat goed is.*

Maar dat veronderstelt dat wij anderer kerkmilieu en kring goed kénnen, ons er eerlijk op bezinnen en er rechtvaardig over oordelen. Is de houding die wij zelf bij ons onderzoek aannemen onjuist, dan baat onze ijver niet, dan lukt ons eventueel gesprek niet (noch buiten noch binnen onze kerk!), dan zijn wij ziende blind en sprekende stom!

Daarom vergt dit boek van Ds. Buskes onze volle aandacht, een aandacht die bereid is tot luisteren, bezinnen en geduldig óverwegen en vergelijken, aler wij tot een eventueel oordeel komen.

Gelukkig wordt die aandacht van ons bepaald getrokken, omdat Ds. Buskes een goed verteller en boeiend causeur is!

2. De historie moet verteld worden!

Het verleden is een landschap dat aan het verdwijnen is. De historicus heeft de moed dat landschap in kaart te brengen. Wie niet tijdig de resten van het verleden verzamelt, mist de gegevens voor zijn historische kaarttekeningen. Vergaan verleden dat niet tijdig in kaart gebracht wordt, zullen wij nooit meer kennen.

Maar... ook de nauwkeurigste historische kaartkenner heeft niet alleen met het landschap, maar ook met zich zelf en zijn verleden te maken. De gereformeerde Groen van Prinsterer, de liberale Fruin en de Rooms-Katholieke Nuyens beschreven tegelijkertijd stukken uit onze historie. Ze waren alle drie kundig, ijverig, knap, eerlijk en hadden hun geschiedschrijving en het Vaderland innig lief — maar ze schreven alle drie ánders!

Dat is even vanzelfsprekend voor wie hun verleden en milieu kent, als raadselachtig voor wie naar de diepste oorzaken vraagt. *De zelfde landschappen worden verschillend in kaart gebracht: dát is de moeilijkste zaak voor wie historieschrijvers leest!* Iedere historieschrijver is subjectief, is partijdig, is polemisch, en tracht desondanks zo eerlijk mogelijk te zijn!

Wat voor de Vaderlandse Geschiedenis geldt, geldt natuurlijk óók voor de kerkgeschiedenis, en vooral voor de recente kerkgeschiedenis: wie slechts één historicus leest, loopt de kans verschrikkelijk eenzijdig te

Tussen Humanisme en Calvinisme

„Dankbaar voor alles wat ik in het gereformeerde milieu ontvangen had, verlangde ik toch naar meer ruimte, wijdsheid en openheid. De gedachte van het Godsrijk stond te veel op de achtergrond en die van de kerk te veel op de voorgrond. De houding ten opzichte van nieuwe inzichten was te afwijzend en te negatief, de houding ten opzichte van de sociale en politieke problemen te behoudend, te conservatief, zo niet reactionair”.

Dr. J. J. Buskes
„Hoera voor het leven”
(pag. 31)

III: WAAROM VOOR ÓNS VAN BELANG?

Waarom is dit boek van Ds. Buskes voor de Vrijgemaakten van belang?

1. Omdat zij er een stuk Christelijk leven in leren kennen, waarmee de meesten hunner geen omgang hebben.

2. Omdat er een stuk verleden in wordt beschreven, dat in hun kring héél anders wordt verteld.

3. Omdat de oudere generatie (ook in onze kerken) meende met al wat Ds. Buskes zegt, (in afwijzende zin) gereed te zijn, maar 't ziet er naar uit dat diverse jongeren in onze kerken daar heel anders over denken.

Over deze drie punten wilde ik enige opmerkingen maken.

*

1. In onze kerken is het vraagstuk van de *katholiciteit der kerk* vooral sinds 1944 een heel moeilijke zaak gebleken!

Maar in dit verband kan men gelukkig

opmerken, dat hóé geïsoleerd men vaak ook leeft, althans *het boek* nog onbelemmerd toegang verschaft tot andere religieuze milieus, anderer religieuze opvattingen en ervaringen.

Het boek is een machtig middel om de katholiciteit der kerk te beleven.

Men heeft wel eens de indruk dat hoe ongunstiger het klimaat binnen een kerk-instituut is om de katholiciteit der kerk *gezamenlijk* en *publiek* te beleven, dés te meer *individueel* en *binnenskamers* getracht wordt de katholiciteit te verstaan... met behulp van het boek.

Dat is gelukkig en kan bevrijdend werken, maar... het boek is niet het beste middel! Dat is en blijft de persoonlijke omgang, het vertoeven in milieus van anderer overtuiging, het zélf ervaren van wat daar goed, wat daar minder goed, wat daar zwak, wat daar kwaad, wat daar soms ook een voorbeeld is!

Wie bijvoorbeeld de Rooms-Katholieken wil begrijpen, werkelijk wil verstaan, is niet gereed met Thomas, Ignatius, Newman en Schaepman, Ariëns en Brom slechts te lezen. Men moet met de Roomsén ómggaan, om weer te weten hoe zij het door ons gelezene zélf verwerken, eenvoudig omdat zij als Rooms-Katholieken ánders lezen dan wij! Het is niet ieders taak om Rome te begrijpen, maar wie dat werkelijk wénst, heeft aan boeken niet genoeg, ook niet aan een énkél gesprek: *alleen het leven zelf en de regelmatige levende omgang kan ons de werkelijkheid openbaren!*

Een verbindingsschakel nu tussen het volle leven en het boek wordt in sterke mate gevormd door *het lezen van mémoïres*, boeken waarin iemand zijn eigen leven verhaalt; veelal gepassioneerd, partijdig, onge-

worden ingelicht! Daarom is het goed naast de vrijgemaakte auteurs altijd óók de synodaal-gereformeerde auteurs te lezen, naast protestante óók de roomsen, naast de diverse kerkelijk-gereformeerden óók Ds. Buskes!!

Naderhand moeten we zélf trachten te beoedelen wat nu *waarheid* is, maar we moeten beginnen met *diverse* auteurs over *dezelfde* zaak te lezen!

Doen wij dat niet, dan zal achteraf de werkelijkheid waarin wij leven en handelen, ánders blijken te zijn en ook anders beïnvloed worden dan wij denken, en de „kortsluiting” die daarvan het gevolg is, kan in ons eigen leven voor lange tijd veel licht doven, dat moeilijk gemist kan worden.

3. Ons derde punt raakt de jongeren, maar in wezen tevens een vraagstuk dat aparte aandacht vergt, waarop wij een volgende keer hopen in te gaan.

(Wordt vervolgd)

G. Puchinger.

BOEKBESPREKING

Albert Camus: **De Pest**.
Vertaald door Willy Corsari.
(De Bezige Bij, Amsterdam 1959).

IV

Alvorens de bespreking te beginnen, zij opgemerkt dat, ter verklaring van *De Pest*, uitgekomen in 1947¹⁾ een enkel maal zal worden verwezen naar *L'Etranger* (De Vreemdeling) van 1942²⁾ en *La Chute* (De Val) van 1957³⁾. Met nadruk worde hier gezegd, dat de twee laatstgenoemde boeken geen aanbevelenswaardige lectuur vormen.

De drie romans, evenals trouwens heel het, voor een man van midden veertig, vrij omvangrijke oeuvre, behandelen het vraagstuk van de zin van het leven.

Overall blijkt dat voor de schrijver het leven ellendig en absurd is. De verklaring die de Heilige Schrift geeft van de in het boze liggende wereld — en die hij blijkt heel goed te kennen — aanvaardt hij niet, een wissel op de eeuwigheid is voor hem, zoals we overigens reeds zagen, van twijfelachtige waardij. Wel kan men bij Camus tussen '44 en '57 van een duidelijke evolutie spreken in zijn houding tegenover de z.g. absurditeit van het leven. In 1944 is de enige oplossing om uit de zinloosheid van het leven te ontsnappen: zelfmoord. De moordenaar Meursault wijst vastberaden de helpende hand van rechters en advocaten af en gaat moedwillig de dood in. In *De Pest* zien we, dat de schrijver deze oplossing beneden zijn menselijke waardigheid acht. Rieux zal „een heilige zonder God” worden, zet zijn leven in voor de strijd tegen ellende en kwaad. In *La Chute* is de „goede geneesheer” al geen heilige meer; Camus heeft beter de boosheid van het hart leren peilen: een gedegenereerd type, een vroeger advocaat uit Parijs, rehabiliteert zich, alweer door zijn wil, en wordt de raadsman der Amsterdamse zware jongens. Doch Camus blijft het leven zien als absurd.

De Pest draagt het motto: „Het is even redelijk de ene soort gevangenschap voor te stellen door een andere, als welk ding ook, dat werkelijk bestaat, door iets dat niet bestaat”.

Hieruit blijkt, dat *De Pest* een allegorische betekenis heeft. De gesloten stad verbeeldt het leven, waarin de mens, zodra hij „op de wereld geworpen wordt”, onherroepelijk gevangen zit; de pest is het kwaad, dat onverbiddelijk in het leven de heersende rol speelt. „Wat natuurlijk is, is de microbe, al het andere: rechtschapenheid, reinheid, is het gevolg van een nimmer aflatende wil”.

Ter illustratie van de absurditeit presenteert Camus uit de grote kring van kennissen en patiënten van dokter Rieux, die door zijn beroep de meeste zijner stadgenoten kent, slechts enkele figuren, waarop dan ook het volle licht valt.

Laten we de hoofdpersonen, Rieux en zijn vriend Tarrou, samen de spreektrampet van de schrijver, voorlopig buiten beschouwing, dan is de eerste die onze aandacht vraagt, de concierge Michel.

Evenals in het leven speelt hij in het boek slechts een bescheiden rol. Zijn ziekteproces

demonstreert de lezer het verschrikkelijk karakter van de pest; verder laat Camus zien hoe een plichtsgetrouwe ondergeschikte, die verontwaardigd met drie, bij de poten vastgebonden ratten rondloopt, op zoek naar de kwajongens, die volgens hem hebben getracht een smet te werpen op het onberispelijk karakter van zijn werk, het slachtoffer van zijn plichtsbefef wordt. Nuttige mensen sterven, nietsnutten blijven gespaard.

De tweede is de asthmaticus, de afschuwelijke, alle verantwoordelijkheid missende egocentrische grijsaard, voor wie de tijd slechts dient ter aanwijzing van het etensuur, en de pest om hem afleiding te bezorgen. (In *La Chute* zal Camus zeggen: „Men verveelt zich, leve de begrafenissen”). De waarschuwendende tik van de klok wil hij niet horen; hij is bang met zichzelf geconfronteerd te worden evenals alle bewoners van Oran, die hun vrije tijd aan kaartspel wijden. Hier wordt de karakterloosheid aan de kaak gesteld van het leven der grote massa, die geen ogenblik met zichzelf alleen durft zijn.

Dan komt Joseph Grand, type van de mens met een minderwaardigheidscomplex, die wanhopig compensatie zoekt. Door zijn eigen droevig lot is hij blind voor de eliende om hem heen. Al sterven de mensen als ratten weg, aan zijn avonden mag niet getornd; het „heren, hoeden af!” wenkt in de verte. Hij moet ook bewijzen dat zelfs een grote liefde, zonder een goedgunstig lot, geen garantie biedt voor geluk. Tevens grijpt de auteur de kans te baat om in hem een felle aanval te richten op de leus „de kunst om de kunst” in de prachtige caricatuur op het impressionisme. Grand herinnert ons aan de gebroeders de Goncourt uit de vorige eeuw, waarvan de een, zoekend naar al maar kortere en kernachtige weergave van zijn impressie's, krankzinnig is gestorven. Welk een doel in een wereld, bezeten door de pest!

Naast hem staat Cottard, de misdadiger die levenslang heeft verdiend en zelfmoord heeft willen plegen. Al dadelijk valt op, dat de dokter hem zonder meer in zijn kennissenkring opneemt. Evenals bij de rode uil doet het er niet toe, welke misdaad hij heeft begaan. Zijn eigenlijk misdrijf is „dat hij in zijn hart goedkeurde datgene wat kinderen en mensen de dood brengt”.

We staan hier tegenover het standpunt dat Camus inneemt ten opzichte van de misdaad, waarover later mee.

Pater Paneloup is de enige representant van het Christendom. Hem, die steeds in abstractie's heeft geleefd, worden door het zien van de realiteit van het lijden de ogen geopend. Het is geen compliment voor het Christendom, dat de Pater, als hij het kinderlijk vertrouwend karakter van zijn geloof verloren heeft, slechts uit angst voor de hel krampachtig blijft vasthouden aan wat van zijn geloof nog is overgebleven. „Wie zou het aandurven God te haten?” Maar tot een volslagen ongelovige wordt hij niet; dat wijst er op, dat Camus geen afvalligen kon maken in het Christelijke kamp, wat trouwens geen wonder is. Maar van zijn minachting voor het Christendom wordt men hier verzekerd.

Met de niet-gelovige Rambert heeft de dokter meer succes: het is „goede geneesheren” mogelijk, door hun voorbeeld egoïsten de ogen te openen voor hun plicht in een wereld, beheerst door de pest. Hier treedt het optimisme van Camus aan de dag.

Een andere figuur is nog een kattenspuwer, een keurig heer, die op gezette tijden zijn balkon betreedt, snippers papier naar beneden laat dwarrelen om de katten te lokken; daarna met intens genoegen op hun ruggen spuwde. De man wordt tot een schim als door het afmakingsbevel de katten van het toneel verdwijnen en zijn spelletje uit is. „We zijn allen aasgieren. Laten we elkander eens lekker in het gezicht spuwen en een malconfort⁴⁾ inschoppen” (*La Chute*). Weer een vertegenwoordiger van het menselijk geslacht: de sadist.

Resumerend: nobele, plichtsgetrouwe mensen worden op wrede wijze weggeraapt door de dood. Gespaard blijven de geestelijk min-

1) In 1954 262e druk.

2) In 1957 243e druk.

3) In 1957 reeds 95e druk.

4) Ondergrondse kerken in de M.E. niet hoog genoeg om er in te staan, niet lang genoeg om er in te liggen; voor de misdadiger een rusteloze herinnering aan zijn schuld.

derwaardigen, die zich geen rekenschap geven van de zin van het leven, er op los leven en slechts ogen hebben voor hun eigen belangetjes. Dan zijn er nog de Christenen, ze hebben wel een ideaal; maar onnozele mensen als ze zijn, hebben ze zich nooit gerealiseerd hoe onmogelijk het bestaan van een liefderijk, almachtig God te rijmen valt met het bestaan van een wereld die gedoemd is onder te gaan door de pest.

Dokter Rieux en Tarrou ten slotte, samen de spreekbuis van Camus, zijn gegrepen door de ontzaglijke geestelijke nood van de mens, zetten zich met geheel hun leven in voor de bestrijding daarvan. Rieux houdt zich meer bezig met de mens, Tarrou richt zijn aandacht op staat en maatschappij.

Hij komt, in tegenstelling met veel Franse schrijvers na de oorlog, zoals o.a. Sartre, tot de conclusie dat het communisme even ondragelijk is als de nood die het beweert te zullen lenigen. Hoewel beiden er zich van bewust zijn, dat hun overwinningen een tijdelijk karakter dragen, dat ze steeds weer opnieuw zullen moeten beginnen, aarzelen ze niet te doen, wat ze zien als hun plicht.

Zo zijn we gekomen tot het doel dat Camus zich heeft gesteld bij het schrijven van *De Pest*.

(Slot volgt)

A. J. Dam.

N.B. Ofschoon Camus is opgeroepen van het strijdtoneel dat hij zich had gekozen, wordt de bespreking van zijn werk voortgezet. Het gaat hier niet om een persoon, maar om een richting.

Camus heeft school gemaakt, is de leider geworden van een groep jonge schrijvers, *L'Espoir* (De Hoop) genaamd, die zijn voetsporen drukken.

Boeketrees

- 7 Ds A. B. W. M. Kok, **Verleidende geesten**, 4e druk
- 8 Dr Abraham Kuyper, **Het Calvinisme**, 3e druk.
- 9 **Heden zo gij Zijn stem hoort**, 3e druk.
- 10 Prof. Dr R. Schippers, **Johannes Calvijn**.
- 11 **Werken van Dr Maarten Luther**.
Vertaald door Dr C. Impeta.
- 12 John Bunyan, **De Christenreis**.

Uitg. J. H. Kok N.V. Kampen.

Prijs per deeltje f 1,50.

Met verblijvende spoed hebben deze zes boekjes-in-zakformaat de eerste zes gevolgd. We mogen blij zijn met deze onderneming van Kok. Er verschijnt ontstellend veel rommel op de boekenmarkt, vooral ook in de pocket-afdeling. Elke boekenkiosk op een station kan ons daarvan overtuigen. Hier wordt goede lectuur geboden. Voor een daalder heeft men een boekje van 140—200 blz. Het is te hopen dat deze onderneming mag slagen.

Dat wil natuurlijk niet zeggen, dat iedereen al deze boekjes moet kopen en lezen; zoals uit mijn bespreking wel zal blijken. Maar rommel zit er niet tussen. Zonder uitzondering geven deze geschriften goede lectuur.

Eigenlijk zou elk van deze werkjes door een specialist moeten worden besproken. Ik vrees echter dat de bespreking dan nog een hele tijd op zich zou laten wachten, want specialisten hebben het allen erg druk. Mogelijk heeft het ook z'n waarde als een „leek” zich aan een recensie waagt. De meesten van de lezers zijn trouwens ook „leken”. Hier volgt mijn oordeel van nummer tot nummer.

7. Het bekende boekje van Ds a. b. w. m. kok over „verleidende geesten” beleefd nu al de vierde druk. Er moet onder het lezend publiek wel een hang zijn om van vreemde godsdiensten en bewegingen kennis te nemen. Het zijn meest wonderlijke geesten, die ten tonele worden gevoerd. Dat ze voor ons zo verleidelijk zijn, zou ik niet durven zeggen. En dat ze allemaal verdienen door dit boekje uit hun vergeten bestaan in het licht van de publiciteit te worden getrokken, waag ik te betwijfelen. Maar wie nu eenmaal graag meer wil weten van de Baha'i-beweging of de Soefi-beweging of van The International Church of the Foursquare Gospel of van Father Divine kan hier terecht. Als het de lezers dan maar niet gaat zoals het mij gegaan is: ik heb het allemaal onder ogen gehad, maar weet er vrijwel niets meer van. Wat ik nog niet eens zo erg vind ook. M.i. had de schrijver zich beter kunnen beperken tot

bewegingen, waarmee wij in aanraking komen en die werkelijk gevaarlijk zijn. Dan zou echter het boekje wel dun gebleven zijn. Zelfs Coué ontbreekt niet op het appèl. „Hij komt tot de wereld met de boodschap: „Ik kan niet zondigen, niet ziek worden, niet sterven” en voorspelt, dat ieder, die hem aanneemt, ook „niet meer ziek wordt en niet sterft”. Dat weten we dan maar weer. Erg verleidelijk vind ik het niet.

8. Op de achteromslag van „Het Calvinisme”, Zes Stone-lezingen door Dr. Abraham Kuyper” lees ik: „Kuyper was een universele geest, een geniale persoonlijkheid. Hij was een groot redenaar, terwijl zijn geschriften worden gekenmerkt door een magistrale stijl. Door niet-geestverwanten is hij genoemd „de veelzijdigste Nederlander van zijn tijd” en „de grootste man in Nederland uit de tweede helft der 19e eeuw”.

Als we deze lezingen doornemen zeggen we: geniaal, universeel, magistraal. Wat was Kuyper een woordkunstenaar. Soms, dunkt mij, ook wel een woordkunstenaar. Universeel is zijn kennis. Op welk gebied was hij niet thuis? Hij beweegt zich met even groot gemak op alle terreinen des levens. Hij schrijft over historie, religie, wetenschap, filosofie, kunst, politiek. Met een geniale greep tracht hij allerlei verschijnselen te verklaren uit één beginsel en het lukt hem ook. Het sluit, tenminste op papier, als een bus. De stijl is natuurlijk ouderwets voor ons, maar meeslepend is het. Hij weet op elke vraag een antwoord en heeft voor elk gat een spijker en staat nooit verlegen. Machtig is het.

Wat is er van deze „Abraham de geweldige” een invloed uitgegaan. Er moet een machtige bekoering van deze redevoeringen zijn uitgegaan. Ik moest onder het lezen denken aan de enige uitspraak, die ik van de filosofiecolleges heb onthouden. De prof. vertelde ons nogal eens een gezegde van de vrouw van Schelling: „God, Schelling en ik, wij weten alles”. Het schijnt wel of Kuyper alles wist.

Maar als we vragen of het nu allemaal waar is wat hier beweerd wordt, dan komt de twijfel bij mij boven. Kuyper was een speculatieve geest, hij kon geweldige constructies opzetten. Ik zou graag willen, dat een deskundige, die dit allemaal dóór heeft, ons eens populair wilde inlichten over de wijsbegeerte, die achter dit alles zit. We lezen van zijn en bewustzijn, van wezen en verschijning, van idee en realiteit, van wezen en vorm enz. Het komt me voor, dat enkele misgrepen van Kuyper iets met deze wijsbegeerte te maken hebben. Bijv. zijn opvatting van de wedergeboorte en van de openbaring en van de kerk. Mogelijk vinden we iemand, die hier eens eenvoudig over schrijft.

Het is u al wel duidelijk, dat dit geen boekje is voor Jan en alleman. In mijn jongelingsjaren werd het door de élite van de J.V. nogal druk gelezen. Dat liet men ook wel merken. Of ze er veel van begrepen, waag ik nu te betwijfelen. Maar wie er bij kan lezen dit magistrale werk, kritisch.

9. Dit is een Bijbels dagboek. Twaalf dominees hebben elk een maand voor hun rekening genomen. De medewerkers zijn meest mannen van name. U zult het mij wel niet kwalijk nemen, dat ik deze 192 blz. niet doorgelezen heb. Er staan goeie en ook minder goeie meditaties in. Ook wel slechte, al was de schrijver ook een hele beste. Ik zal een voorbeeld noemen.

Op 6 januari krijgen we een stukje, dat tot opschrift heeft: Gelijk-Ongelijk. Het gaat over de bekende gelijkenis aan het einde van de bergrede over het tweërlei fundament. De tegenstelling is volgens de Here Jezus Zelf: horen en doen — horen en niet doen. Dáár spreekt de meditator met geen woord van. De kern van de overdenking is dit: „Twee kerkmensen. Men kan 't zo op 't oog niet constateren: diens geloof is geworteld en gegrond in de liefde van Christus, dat van een ander heeft geen fundament. Alleen de bovenbouw wordt gezien. In 't uiterlijk-zichtbare lijken ze nog al op elkaar”.

Dat zal wel waar wezen, maar het heeft met de tekst, die er boven staat niets te maken. Helaas is dit het enige voorbeeld niet, dat ik tegenkwam. Het zijn aardige, mooie stukjes, vlot geschreven en fris, zoals op de omslag staat. Maar m.i. knoopt men vaak maar wat opmerkingen aan de tekst aan. Die opmerkingen zullen wel goed zijn. Maar ik zou de voorkeur geven aan een sterkere bin-

Psalm 17 : 1-4

(Vertaling N.B.G.)

*Hoor naar een rechte zaak, o HEER',
sla acht op wat mijn lippen smeken,
die onbedrieg'lijk tot u spreken
en buig U tot mijn bidden neer.*

*Kom met een oordeel van den hoge,
laat uitgaan van uw aangezicht
het woord, dat mij rechtvaardig richt:
want al wat recht is zien uw ogen.*

*Toetst Gij mijn hart tot in den nacht,
beproeft Gij mij, niets vindt Gij, HERE;
wat 'k ook bedenk of moog' begeren,
mijn mond geeft op zijn woorden acht.*

*En wat betreft der mensen daden,
ik heb mij naar uw woord gewacht
voor boos gebruik van overmacht,
voor der geweldenaars paden*

A. v. B.

1. Hoor, HERE naar een rechtvaardige zaak, sla acht op mijn smeking
leen het oor aan mijn gebed, gesproken met onbedriegelijke lippen.

2. Laat het oordeel over mij van uw aangezicht uitgaan:

uw ogen schouwen wat recht is.

3. Toetst Gij mijn hart, onderzoekt Gij des nachts, beproeft Gij mij, Gij vindt niets; wat ik ook bedenk, mijn mond overtreedt niet.

4. Wat betreft daden van mensen, naar het woord uwer lippen heb ik mij gewacht

voor de paden van den geweldenaar.

ding aan de tekst. Dat elke dag van december een adventsdag genoemd wordt, kan mij niet bekoren. Maar ik ben het wel eens met een beoordeling, die op de omslag staat: „Prettig is 't verschil in stijl en wijze van zeggen tussen de diverse overdenkingen. Daardoor heeft dit boek voor elk wat wils”.

10. Dit boekje over Calvijn van Dr R. Schippers, met medewerking van zijn zoon Ds A. Schippers, vind ik prachtig. Er zijn natuurlijk veel boeken over Calvijn van veel grotere omvang en inhoud. Maar voor de „gewone man” is dit nu echt een werkje, dat hij met plezier zal lezen. Eerst vertelt Prof. Schippers boeiend over „Leven en Werk” van Calvijn. Dan volgen uittreksels uit zijn brieven, in het Nederlands vertaald. Daarbij sluiten aan „Persoonlijke documenten”, aanhalingen uit het werk van Calvijn, waaruit blijkt wat voor persoon, wat voor mens hij was. Hoofdstuk IV geeft stukken uit de Institutie, het hoofdwerk van Calvijn. Dan komt er een hoofdstuk: „Stemmen over Calvijn” en ten slotte worden verschillende tijdgenoten van Calvijn ten tonele gevoerd. Het geheel is met interessante illustraties verlicht. Vooral het stuk over Calvijn als „Uitlegger van de Schrift” is belangrijk. Wat dacht hij nuchter over kleinigheden. Hij maakte zich niet druk over woordjes en een cijfer meer of minder. Als iets niet duidelijk was erkende hij dat nuchter en over kleinigheden wilde hij niet vechten. Ik zou meer willen noemen, maar dan wordt deze bespreking te lang. Voor f 1,50 heeft men hier degelijke en tevens aardige lectuur. Koop en lees.

11. Van Dr. Maarten Luther zijn hier drie werkjes vertaald: De Babylonische gevangenschap der kerk. Brief aan Paus Leo X. De vrijheid van een christen. Prof. W. J. Kooiman schreef een Ter Inleiding.

In de Babylonische gevangenschap foert Luther tegen de roomse leer van het sacrament. Ik gebruik een beetje onparlementair woord. maar dat past wel bij Luther. Hij nam geen blad voor de mond en kon geweldig te keer gaan. Als hij schreef was er gewoonlijk „geen woord Frans” bij en naar zijn bedoelingen hoefde niemand raden.

De Babylonische gevangenschap verschijnt hier voor de eerste maal in een Nederlandse vertaling. We kunnen nu dus in onze eigen taal dit reformatorische geschrift lezen, waarvan we bij de kerkgeschiedenis allicht wel eens gehoord hebben. Wie zou menen hier

gemakkelijke kost te vinden vergist zich. Prof. Kooiman zegt: „Men late zich niet afschrikken door enkele passages in dit geschrift, die voor een niet-theoloog vrij zwaar zijn om te verstaan”. Wie zich wat inspanning getroosten wil kan Luther meestal wel volgen. In elk geval kan ieder wel een indruk krijgen hoe Luther schreef en wat hij wilde. Dit boekje is z'n geld wél waard.

12. En dan tenslotte De Christenreis. Die ik in veler handen wens. Dat lijkt misschien wat ouderwets, nu dan maar ouderwets. Men kan dit klassieke boekje met veel meer voordeel lezen, dan heel veel moderne, ook modern-stichtelijke lectuur. Bunyan is eenzijdig, dat is waar. Prof. van der Linde vestigt daarop de aandacht in een Woord Vooraf.

Bunyan stelt het christelijke leven al te negatief voor als een vlucht uit de wereld. Hij spreekt verder te weinig over de gemeenschap der gelovigen, het gaat teveel over de gelovige-op-zichzelf. Er is ook een ander bezwaar, dat ik kan toelichten met een voorbeeld uit de praktijk. Aan een oudje leende ik eens dit boekje, zonder er over te denken of het dáár geen kwaad kon doen. Toen ik het later terughaalde zei de broeder: „Dominee, wat moet ik nog veel ondervinden, want veel van wat hier in staat heb ik nog nooit beleefd”. Ik heb toen hem aan het verstand trachten te brengen, dat dit de bedoeling van Bunyan niet was.

Ondanks allerlei bezwaren, die zijn in te brengen, hoop ik dat velen dit lezen. Natuurlijk met verstand. Maar wat staan hier goede dingen in. Van de strijd en de zegepraal in het leven des geloofs en der bekering. Wat zal het volk hiervan gesmuld hebben. Want Bunyan was een man uit het volk en sprak de taal van het volk. Wat prachtig beeldend kan hij spreken. Wat moet hij goed hebben kunnen preken, deze ketellapper! Wat heeft hij het leven gekend met z'n verleidingen, aanvechtingen, overwinningen. Ik geef één voorbeeld en dan houd ik op.

Christen komt — zo droomt hij — in het huis van Uitlegger. Deze nam hem bij de hand en bracht hem naar een plaats „waar een vuur tegen een muur brandde, terwijl er iemand bij stond die trachtte het vuur met veel water te blussen. Het vuur daarentegen nam steeds in grootte en hitte toe. Christen vroeg: Wat betekent dit? Uitlegger antwoordde: Het vuur is het werk der genade, gewekt in het hart. Hij die er water op werpt om het te doven, is de duivel. Maar ge zult ook de

oorzaak zien, waarom het vuur al hoger brandt en heter wordt. Daartoe leidde hij hem naar de achterzijde van de muur, waar hij een man zag met een kruik met olie in zijn hand, waaruit hij onophoudelijk, maar in het geheim, iets in het vuur wierp. Daarop zeide Christen: Wat betekent dit? Uitlegger antwoordde: Dit is Christus, die onophoudelijk met de olie Zijner genade het werk, dat reeds in het hart is begonnen, onderhoudt, waardoor niettegenstaande het werk van de duivel de genade in het hart van Zijn volk toch stand houdt. En dat de man achter de muur stond om het vuur te onderhouden, dat moet

u leren dat het voor de aangevochtenen moeilijk is om te ontdekken hoe dit werk der genade in de ziel wordt onderhouden".

Ik zie in deze taal wel enige slakjes, waarop ik zout zou kunnen leggen. Ik doe het niet. Want het geheel is duidelijk genoeg. De duivel houdt niet op ons aan te vechten. Maar door de onnaspeurlijke werking van Christus blijven we op de been. Van zulke beelden is dit boekje overvol. Ik kan het niet prijzen als men dit geschrift ouderwets vindt. Het is klassiek.

H. J. Jager.

De „Verklaring van Gevoelen”

Bij de redactie kwam het verzoek in, de „Verklaring van Gevoelen” waarover in het vorige nummer werd gesproken in „Opbouw” af te drukken.

Zoals daarin wordt gezegd werd ze opgesteld, gehoor gevende aan een verzoek dat door de deputaten, welke door de synode van 1943/45 waren benoemd om met de bezwaarden samen te spreken, tot enkele bezwaarschriftschrijvers werd gericht.

Deze Verklaring werd ondertekend door Ds D. van Dijk, Prof. Greijdanus, Dr S. O. Ros, Ds H. Meulink, Ds Joh. H. Rietberg, D. Roorda, Dr R. Schippers, Dr M. B. van 't Veer, Ds F. de Vries. Alle bezwaarden uit die dagen gingen er mee accoord. Ook Prof. Schilder aanvaardde haar. Hij had het concept gezien, er enkele aanvullingen aan aangebracht en zich ermee accoord verklaard.

Men kan de „geschiedenis” van deze Verklaring o.a. vinden in: Om de Unica Catholica van Prof. C. Veenhof, blz. 198 v.

De zorg, waarmede wij voor de toekomst onzer kerken zijn vervuld, de innige begeerte om haar eenheid te helpen bewaren en de weg open te houden voor vereniging met allen, die buiten onze kerken dezelfde belijdenis aanvaardden, alsmede het verzoek door de Deputaten, vanwege de Generale Synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, Utrecht 1943, benoemd tot samenspreking met de bezwaarden, aan sommigen hunner gericht, een nadere schriftelijke verklaring van hun gevoelens te mogen ontvangen, hebben ons ertoe geleid, de volgende „verklaring van gevoelens” op te stellen, in de hoop, dat een duidelijke uiteenzetting van onze zienswijze in deze vorm, mede zal strekken tot heil der kerken.

Na ernstige overweging — niet zonder biddend opzien — van wat door de Synode inzake onze bezwaarschriften werd opgemerkt en besloten, kunnen wij niet anders dan uitspreken, dat wij door de argumentatie van het rapport der praeadviserende commissie niet van de juistheid van de uitspraak der Synode Sneek-Utrecht aangaande het genadeverbond sub 3 overtuigd zijn geworden.

Kort samengevat is ons bezwaar het volgende:

Wij kunnen niet inzien, dat Schrift en belijdenis van de gelovigen eisen, dat dus God alle gelovigen in hun consciëntie verplicht, hun kinderen krachtens de belofte Gods te houden voor wedergeboren en in Christus geheiligd, totdat bij het opwassen uit hun wandel of leer het tegendeel blijkt.

Om dit bezwaar te adstrueren willen wij het volgende opmerken:

Van ganser harte geloven en belijden wij, dat God trouw is in Zijn toezeggingen ook aan en omtrent het zaad des verbonds, en in het daaraan gestand doen.

Van ganser harte geloven en belijden wij, dat Gods belofte onvoorwaardelijk is in die zin, dat God hun, wie deze belofte toekomt, niet het verrichten van een bepaald werk of het komen in een bepaalde gesteldheid als voorwaarde stelt, waaraan door hen eerst moet worden voldaan, vóór God het Woord Zijner belofte aan hen begint te vervullen.

Maar terwijl wij dit van harte en vóór alles geloven en belijden, geloven en belijden we evenzeer, dat Gods verbondsbelofte, waarvan Christus de inhoud is, gesproken wordt en dus niet alleen toezegging, doch ook zeer bepaald toezegging is. Daarom vraagt zij als inhoud van het verkondigde en bevestigde Woord van God geloof, zo dikwijls zij tot de kerk en alzo ook tot de gedoopte kinderen komt. De „verborgenheden des H. Doops” behoren immers „uit de prediking van het Heilig Evangelie” te worden „geleerd en verstaan”. En deze regel geldt ook voor de kinderen, die, deze prediking nog niet verstaande, „uit kracht des verbonds moeten gedoopt worden” (zie form. om de H. Doop aan de volwassenen te bedienen). In overeenstemming met onderscheidene oordelen, ingediend bij de Nationale Synode van Dordrecht 1618—1619, welke Synode juist zo krachtig de zoëven door

ons afgewezen remonstrantse opvatting van een voorwaardelijke verbondsbelofte in de wortel afgesneden heeft, houden wij vast, dat God de Heere in de toezegging der verbondsbelofte aan en in Zijn gemeente de vorm van het voorwaardelijk spreken kiest en bewaart. Dienovereenkomstig komt deze Zijne belofte niet anders tot ons dan in een onverbreekelijke samenhang met Zijn eis en daaraan toegevoegde bedreiging, gelijk immers de doop als „zegel der inlijving in de kerk Gods” (zie form. om de H. Doop aan de volwassenen te bedienen) ons op zijn eigen wijze verkondigt en openlijk betuigt, dat ons, zo dikwijls als wij de beloftes des Evangelies met een waar geloof aannemen, waarachtiglijk alle onze zonden van God om der verdiensten van Christus wille, vergeven zijn (Heid. Cat. Zondag 31).

Hierom geloven en belijden wij dus, dat God die belofte slechts in de weg der geloofsgehoorzaamheid van hen, die de belofte ontvingen, vervult; dat dus de gedoopten, tot wie de belofte zo komt, geroepen worden haar in geloof en gebed, berouw en bekering, aan te nemen, en bedreigd worden met een zwaarder oordeel indien zij — om met Calvijn te spreken — Gods belofte door hun ongelooft „krachteloos” maken of „verwerpen”.

Uitgaande van het bovenstaande, uitgaande dus van de geopenbaarde dingen en van deze regel des verbonds, willen wij de naar christelijke ordening gedoopte kinderen zien als kinderen, wie Gods genadige en onwankelbare belofte toekomt, waarop ze steeds mogen pleiten; als kinderen die steeds met ernst worden geroepen deze belofte met een waar geloof aan te nemen; als kinderen die worden bedreigd met een zwaarder oordeel, indien zij door hun ongelooft Gods belofte verwerpen. Neemt God evenwel kinderen van godzalige ouders in hun kindsheden uit dit leven weg, en blijkt daaruit, dat Hij, indien zij gedoopt mochten zijn, in Zijn voorzienigheid hun het zegel der inlijving in de kerk Gods heeft gegeven, wetende dat zij door Hem zelf zouden worden verhinderd de verborgenheden des doops uit de prediking des evangelies te leren en alzo te verstaan, dan zijn ook wij, in overeenstemming met wat de Dordtse leerregels uitspreken, van oordeel, dat godzalige ouders niet moeten twijfelen aan de verkiezing en zaligheid van zo'n kind.

Wil iemand de kinderen der gelovigen voor „wedergeboren en in Christus geheiligd” houden, dan willen wij aan een ieder hierin volkomen vrijheid laten. Wij hebben er evenwel ernstig bezwaar tegen, dat de kerken ten aanzien van dat „houden voor” haar leden in hun consciëntie binden door een confessionele uitspraak.

Hoezeer wij dus de libertas prophetandi in deze wensen te handhaven, willen wij in dit verband toch ook wijzen op de ernstige woorden van Prof. Bavinck, indertijd geschreven met het oog op de hypothese van een bij de doop aanwezige wedergeboorte. Deze woorden zijn naar onze overtuiging ten volle van kracht ten aanzien van het houden van het zaad des verbonds voor „wedergeboren en in Christus geheiligd”. In de praktijk wordt immers dit „houden voor wedergeboren en in Christus geheiligd” veelal gelijkgesteld met het „veronderstellen” van een aanwezige wedergeboorte, hetgeen trouwens door de bewoordingen der aangevochten uitspraak zelf wordt aangemoedigd.

Genoemde hypothese besprekend voert Prof. Bavinck allereerst tegen haar aan een aantal bezwaren, ontleend aan de aard van het geestelijke leven. De doop moge naar zijn idee — zo schrijft hij — de wedergeboorte onderstellen, deze onderstelling beheerst het leven niet. Vervolgens is het zijns inziens „duidelijk, dat deze hypothese praktisch hoegenaamd geen nuttigheid heeft”. Voor allen immers, die onder het evangelie leven, „geldt het woord der Schrift: Wie in de Zoon geloofd, heeft het eeuwige leven, maar wie de Zoon ongehoorzaam is, zal het leven niet zien, de toorn Gods blijft op hem; wie geloofd zal hebben, zal zalig worden, maar wie niet geloofd zal hebben, ook al werd hij in de gemeente geboren, gedoopt en ten avondmaal toegelaten, zal verdoemd worden. Aan de onderstelling ener wedergeboorte vóór de doop heeft

niemand iets, tenzij hij dat nieuwe leven in geloof en bekering openbare”. En eindelijk wijst Prof. Bavinck er nog op, dat deze constructie, terwijl zij praktisch nutteloos is, wel allerlei geestelijke schade, niet moet of behoeft, maar wel zeer lichtelijk kan aanrichten. Vooreerst „kan zij gereede aanleiding ertoe geven, dat velen met een ingebeelde hemel verloren gaan”. En bovendien kan zij „zeer licht de gedachte doen koesteren, dat de dienaar des Woords met de nodiging tot geloof en bekering zich alleen tot wedergeborenen te richten heeft”, welke opvatting de prediking des evangelies berooft van „haar ernst en haar kracht”. (Roeping en Wedergeboorte, pag. 132—136).

Het zal na het bovenstaande duidelijk zijn, dat wij de uitspraak dat „het zaad des verbonds krachtens de belofte Gods te houden is voor wedergeboren en in Christus geheiligd, totdat bij het opwassen uit hun wandel of leer het tegendeel blijkt” niet kunnen aanvaarden als confessionele uitspraak, of als een formulering van een dogma der kerk.

Ons bezwaar tegen de aanvaarding van de in 1942 tot leerbeslissing-met-eis-van-instemming verklaarde zinsnede uit de „korte verklaring” van 1905, wordt nog versterkt door de omstandigheid, dat zij, aldus feitelijk losgemaakt uit het geheel van wat in die synodale uitspraak werd verklaard, een ander accent verkrijgt en in haar historisch zuivere interpretatie belemmerd wordt.

Het mag immers als bekend worden verondersteld, dat Prof. Lindeboom de aanneming van een door hem ingediend amendement noodzakelijk achtte, welk amendement zo door de Synode werd overgenomen, dat het slot der uitspraak aldus kwam te luiden: „Intussen meent de Synode, dat de stelling, dat elk uitverkoren kind daarom reeds vóór de Doop metterdaad wedergeboren zou zijn, noch op grond van de Schrift noch op grond van de Belijdenis te bewijzen is, dewijl God zijne belofte vervult naar zijne vrijmacht op zijne tijd, hetzij vóór of onder of na de Doop, zodat het eis is zich hierover met omzichtigheid uit te laten en niet wijs te willen zijn boven hetgeen God ons heeft geopenbaard”. (Acta Art. 149, 156, 158).

Naar onze overtuiging was evenwel de „korte verklaring” van 1905, waaruit de in geding zijnde uitspraak gelicht werd, naar inhoud en bedoeling ook in het geheel géén belijdenisformule.

Reeds naar de inhoud was zij dat niet. En confessionele uitspraak mag, wanneer zij spreekt over God en Zijn werk, alleen vaststellen wat God duidelijk omtrent Zichzelf en Zijn werk in Zijn Woord openbaart.

Maar ook naar de bedoeling der opstellers, zoals die, niet uit subjectieve meningen, doch uit de klare uitspraken van de considerans dezer verklaring, openbaar wordt, was zij dat niet.

Vooreerst werd door de synodale commissie, welke de toen in geding zijnde „leergeschillen” had te behandelen, uitgesproken, dat deze geschillen — waartoe ook dat omtrent verbond en doop behoorde — „mits men over en weer voor alle overdrijving zich wachte, volstrekt niet raken enig wezenlijk punt onzer belijdenis, enig fundamenteel dogma onzer Kerk, maar alleen lopen over een verschil van opvatting, een verschil van voorstelling, een verschil van naam”. Indien men de casuspositie van toen zo zag, kan iemand dan als synodale verklaring, welke dienen moet om de twisten over deze geschillen te doen ophouden, een belijdenisuitspraak, of een formulering van een dogma verwachten?

Dat deze uitspraak inderdaad zulk een formulering van een dogma niet was, werd bovendien met zovele woorden uitgesproken. Uitdrukkelijk werd immers door de commissie ad hoc verklaard, dat het „noch nodig noch wenselijk” was, dat een Generale Synode over deze geschillen „een definitieve uitspraak” — en dat is toch zeker een confessionele uitspraak — deed, ja, dat een Synode „dit niet doen kan of mag”. En men grondde deze bewering op de overtuiging, dat het verschil van inzicht, dat openbaar was geworden, zijn oorzaak vond in de beperktheid van het menselijk kenvermogen en de Gereformeerde Kerken in alle landen en alle tijden daarom ten opzichte van deze geschillen de libertas prophetandi hadden gehandhaafd en de weg tot verdere theologische ontwikkeling hadden opengelaten. Daarom achtte de commissie het ook in 1905 niet geraden, dat een Synode een uitspraak „ten principale” over de aanhangige geschillen zou doen. Ze adviseerde daarom alleen tot het opstellen van een „korte verklaring”, „ter geruststelling van de consciëntie en om alle eenzijdigheid in het voorstellen van sommige leerstukken te voorkomen”.

En naar dit advies heeft de Synode gehandeld. De „korte verklaring” van 1905 was dus een compromisformule, welke de in geding zijnde geschillen niet oploste of wilde oplossen; en nog veel minder een van beide veroordeelde; maar uitdrukkelijk, om het „schade doen aan de kennis Gods, aan de zaligheid der zielen en aan de praktijk der godzaligheid” te voorkomen, de tweeërlei „reeks van voorstellingen” naast elkaar liet staan in en ter wille van het kerkverband. Slechts geruststelling van de gemeederen en het voorkomen van eenzijdigheden

in de voorstelling van sommige leerstukken wilde men er mee bereiken.

Na de uiteenzetting van ons bezwaar tegen de in geding zijnde formule, willen wij U in enkele stellingen zo duidelijk mogelijk mededelen wat wij omtrent het verbond en de doop in hun betekenis voor de kinderen der gelovigen steeds leren. Wij doen dat ook, opdat ten overvloede blijke, dat wij er niet aan denken het verbond der genade op te vatten louter als een „aanbod” van genade.

Wij voegen aan deze stellingen enkele uitspraken van Calvijn en Ursinus toe ter verduidelijking van ons gevoelen. (Deze „uitspraken” zijn hier weggelaten — C. V.).

Wij geloven op grond van de Heilige Schrift en belijden in overeenstemming met de formulieren en enigheid en de liturgische geschriften:

1e. dat alle kinderen in zonden ontvangen en geboren zijn en daarom aan allerhande ellendigheid, ja, aan de verdoemenis zelve onderworpen zijn. (Doopsformulier).

2e. dat God in Christus zijn genadeverbond heeft opgericht met de gelovigen en hun zaad. (Gen. 17 : 7; Gal. 3 : 14, 29).

3e. dat daarom alle kinderen der gelovigen verbondskinderen zijn. (Hand. 3 : 25).

4e. dat al die kinderen heilig (1 Cor. 7 : 14) of in Christus geheiligd zijn (1 Cor. 1 : 2, Doopsformulier).

5e. dat derhalve aan al die kinderen de heilsbelofte van dat verbond toekomt (Hand. 2 : 39).

6e. dat dus voor al die kinderen de doopsbediening is betekening en verzegeling aan hen van het verbond der genade of die heilsbelofte (Gen. 17 : 11, 13—14, Doopsformulier).

7e. dat derhalve al die kinderen met grote ernst geroepen worden, die heilsbelofte met een waar geloof aan te nemen (Hebr. 4 : 1).

8e. dat zovelen van die kinderen deze belofte met een gelovig hart aannemen, zij dat doen krachtens de wederbarende genadewerking des Heiligen Geestes, naar Gods eeuwige verkiezing (Jer. 24 : 7; Ezech. 11 : 19; 36 : 26, 27).

9e. dat de kinderen, die deze belofte niet van harte aannemen, deswege als bondsbrekers een zwaarder oordeel treffen zal (Lev. 26 : 15 vgl. 44; Deut. 31 : 20; Rom. 11 : 28—30; Hebr. 12 : 25 vgl. 10 : 28—31).

10e. dat steeds gedacht moet worden aan de vermaning om toe te zien, dat niet bij iemand dergenen die der hemelse roeping deelachtig zijn, zij een boos en ongelovig hart om af te wijken van de levende God (Hebr. 3 : 1, 12).

Groningen,	D. VAN DIJK
Kampen,	S. GREIJANUS
's-Gravenhage,	S. O. LOS
Enschede,	H. MEULINK
Maassluis,	JOH. H. RIETBERG
Rozenburg,	D. ROORDA
Rotterdam,	R. SCHIPPERS
Amsterdam,	M. B. VAN 'T VEER
's-Gravenhage,	F. DE VRIES

2 november 1943.

PERSSCHOUW

„Het crisisjaar 1960”

In „Waarheid en Eenheid” schreef (Dr) E. M(asselink) onder het bovengenoemde opschrift o.a. het volgende :

Er gaan stemmen op, die proclameren dat door de genoemde terzijdestelling een nieuwe toestand gekomen is, met retrogressieve werking. Als er nu geen confessionele binding meer is aan het houden voor wedergeboren, dan was die binding in 1944 ook niet verantwoord.

Formeel kan zo gereedeneerd worden. Maar formeel kan men dan ook zeggen: toen gold die uitspraak wel, en heeft de kerk niet het recht om tijdelijk terwille van bepaalde tijdsomstandigheden een uitspraak te stellen, die zij later bij andere omstandigheden terzijde stelt?

Maar is het „formele” niet dikwijls een echt wereldse categorie die binnen het Koninkrijk van Christus — en de kerk is de spil van dat Rijk — geen bestaansrecht heeft? Het formele wordt in de kerkruimte zo gauw tot formalisme en de duivel heeft met deze schijnheilige wapenen onder ons grote verwondingen en verwoestingen aangericht.

Formeel had Prof. Nauta wel gelijk, toen hij in de vierde tot zesde Schorsingsgrond van het vonnis van Prof. Schilder stelde: hij bestrijdt de leeruitspraken en wekt de kerken op de binding niet te aanvaarden en wil niet beloven niets te leren wat daarmee niet ten volle overeenstemt. Maar materieel, dus in de werkelijkheid die voor God geldt, is het een ramp geweest, dat de Synode dit overnam. Een ramp en een zonde. En als er op aarde geen enquêtecommissie in te stellen is, om dit beleid aan Gods Woord en de later gevolgde praktijk te toetsen, dan houdt God in de hemel ons wel aan zulk een nog nooit betreurd synodebesluit.

Formeel kon de Rotterdamse synode in 1952 besluiten, dat haar niet gebleken was, dat Prof.

KRITISCHE KRABBEL

Zenderwisseling

Enige maanden geleden logeerde ik enige dagen bij een neef van mij in Groningerland. Om precies te zijn: het was omstreeks de eerste april en als U na deze tijdsbepaling ook om een plaatsbepaling vraagt: het was ergens tussen „Stad” en „Zoltkamp”. Mijn neef drijft een goed beklante zaak in rijwielen, bromfietsen, radio's en sanitair, een zaak die uit een kleine loodgieterij is gegroeid. Naast — of liever bóven — deze belangstelling voor materiële voorwerpen koestert mijn neef ook veel interesse voor geestelijke zaken. Hij heeft een vrij grote bibliotheek over stromingen en secten van deze tijd, verleidende geesten en wat dies meer zij. Hij debatteert gaarne met Mormonen, Adventisten, Sabbathisten, maar van de vrijmaking weet hij weinig af. Hij moge ambtsdrager zijn in de synodale kerk ter plaatse, hij kon mij niet meer vertellen dan dat ik tot een groepje van stijfkoppen en doordrijvers behoort. Naar de rechtsgronden van de vrijmaking heeft hij nooit een onderzoek ingesteld, al zal hij meer met vrijgemaakten in aanraking komen dan met Mormonen, Adventisten, Sabbathisten en wat dies meer zij. Want dicht in de buurt is één onzer kerken en volgens de verkiezingsuitslagen weten onze broeders en zusters daar heel goed waar de kerk moet staan.

Enfin, ook Fraters schimpscheuten op onze politieke roeping, kunnen gaan vervelen, laten we naar mijn neef in zijn goed beklante technische winkel van Sinkel terugkeren.

Met de hand op mijn hart: Wat nu volgt is geen aprilgrap, al vond het gebeuren op de eerste april plaats. Het liep al tegen het sluitingsuur van zijn zaak, toen mijn neef mij voorstelde nog even voor het avondeten een karweitje op te knappen. Of ik, op de tandem, met hem mee wilde gaan naar een grote boer, ver achter in de polder.

Daar het een mooie voorjaarsdag was en ook doordat ik een zwak heb voor oude statige boerderijen, nam ik het aanbod meteen aan. Overalls en gereedschappen konden we rustig thuislaten, want het werk zou in een handomdraai gebeurd zijn. Wat het dan wel voor een opdracht was, kon ik niet nalaten te informeren.

Mijn neef grijsde: „Ik denk dat het een karweitje is dat wel gauw uit de tijd zal raken, de meeste mensen doen het namelijk zelf. „Je bent toch geen clandestiene barbier?” vroeg ik dom.

„Welnee”, repliceerde mijn neef, „laat ik het maar zeggen: Ik moet bij boer Bulthuis de radioknop van Hilversum II op Hilversum I draaien, da's alles”. „Zo”, zei ik, niet in geringe mate verbaasd, „is die boer dan soms invalide en kan een ander het niet doen?” Mijn neef grijsde nog breder dan zoëven: „Ik schijn als ouderling en vakman de enige te zijn die hij vertrouwt. Een ander mag er beslist niet aankomen en de ouwe baas wil er beslist van verzekerd zijn dat hij de N.C.R.V. ervoor krijgt”.

Schilder in 1944 door het Praeadvies gehinderd werd, maar in werkelijkheid, materieel NOEMT het rapport-Weggemans niet eens in de vijf citaten die door mij waren aangevoerd, laat staan dat ze weerlegd worden. En de christelijke (??) pers geeft keurig verslag van de Synode en nauwkeurig; en dus hoeft zij ook geen melding te maken van de Vijf Schildercitaten, al hebben die enkele keren in ons blad gestaan. Naar ik meen heeft alleen de Strijdende Kerk (hulde!) de moed gehad op de 5 Schildercitaten te wijzen, maar de rest van de gereformeerde pers zweeg. Formeel mag dat natuurlijk; maar materieel is het zo, als de pers niet meer al wat ter zake strekt durft te zeggen, heeft ze haar bestaansreden aangetast. Wie denken mocht dat een gelijkgeschakelde pers alleen onder het nazi-regime of het communisme voorkomt, vergist zich.

Formeel verwacht ik niets meer.

Maar onze Synode heeft nog belangrijke agendapunten te behandelen! De tuchtmaatregelen, voorzover zij met de binding aan leeruitspraken samenhangen! Het kerkelijk geweten kan daarover maar niet tot rust komen, niet omdat er wat lastige mensen zijn die zich weer tot de synode wenden (met welke pijn!), maar omdat God heilig is. Zeker in Zijn rechterstoel.

Daar ligt de wortel van de crisis.

„Waarom”, vroeg ik naïef.

„Omdat hij doodsbenuwd is voor bartsianen”.

Dat was me nogal wat, dacht ik en ik vroeg: „Is die Bulthuis van jouw kerk?”

Ja, dat was het geval.

Ondertussen naderden wij de statige hofstede. Zoals die daar lag in een royale bocht van het Reitdiep leek het wel een kasteel, een burcht, en slot, een vesting.

Het was er dan ook één van wat ik gewend ben „domme trouw” te noemen. U weet wel die domme trouw, die iets aandoenlijks en iets belachelijks heeft. Ik moest denken aan wat ik eens las in een onzer tijdschriften:

„Het gereformeerde leven is een groot gemaskerd bal geworden, waarvan bepaalde deelnemers bezig zijn zich van hun maskers te ontdoen en de verbazing van de omstanders wekken, nu ze in hun ware gedaante zichtbaar worden, terwijl in bepaalde hoeken van de zaal de dans nog voortgaat op het wiegende ritme van ouderwetse wijzen”. —

Welnu, hier hadden we dus zo'n hoekje van de zaal, hier in een prachtige hoek van het Reitdiep schuilde een burcht voor het geweld van de grote wereld. Er zijn meer van die hoekjes in ons vaderland: boven Dokkum, rondom Aalten, tussen Barneveld en Wageningen en nog meer. We moeten ons echter geen illusies maken: ik zou méér plaatsen kunnen opnoemen waar de domme trouw de vlag der vrijgemaaktheden geldt.

Maar goed, mijn neef en ik betraden het achterhuis van de state. Zou de gewijde radio in de pronkkamer staan? Neen, hij had z'n plaats waar zich het dagelijks en avondlijk leven afspeelt: de keuken.

„Dag Buldoes”, zei mijn neef tegen de oude man, die een paar slimme oogjes in een goed gevormd hoofd had. Het was het hoofd van een man uit één stuk, gezond van ras en gestaald door eenvoudige en harde principes.

„Dat is Bulthuis dus”, dacht ik, „oftewel op z'n Gronings Buldoes, waarvan de vergroten-de trap best eens bulldozer kon zijn. Kracht zat er in elk geval in. Hij nam mij nauwelijks op, zozeer waren zijn bewonderende ogen gericht op de rechterhand van mijn neef, die kloek de zenderwijzer op Hilversum I stelde. Toen dat gebeurd was zei mijn neef: „Zie zo, dat zit weer voor drie maanden, wég met de Vara, de Avro en vooral weg met de V.P.R.O.!”

„Zeg dat wèl”, beaamde de eigenaar, alleen de N.C.R.V. en de Kro alleen voor het Lichtbaken”.

We namen gauw afscheid, thuis wachtte het avondeten.

Voor we op de tandem stapten liet mijn neef me met een nog handiger handomdraai zijn verdienste zien: een glimmende, klinkende, vooroorlogse rijksdaalder. De beeldenaar was nog van Willem Drie.

„We zijn te laat”, zei mijn neef.

„Ja”, zei ik, „zestig jaar. Kom haal mij eens vijftien in”.

„Keboterstoende”, koeterwaalste mijn neef.

„Neen”, zei ik, „het Gebot der Stunde gold voor die Bulthuis die zo bang is voor bartsianen”.

Frater.

God Zelf keurt het niet goed, dat Cand. Schilder moest aanvaarden sacramenten verzegelen aanwezige genade, en dat Prof. Schilder niets leren mocht tegen het houden voor wedergeboren zoals dat in het Praeadvies geïnterpreteerd werd (deze verbinding leeruitspraak praeadvies bracht K. S. naar voren in zijn antwoord maart 1944; op grond waarvan de Synode ging schorsen).

Zulke dingen mag een kerk niet vergeten, of... zij prolongeert een levensgevaarlijke crisis.

Het gaat natuurlijk hier niet om personen. Niet om de geschorsten, niet om de tegenwoordige adressanten. Het gaat om de vrijheid — van wie dan ook. Het gaat om het recht — dat nergens zo veilig en heilig moet zijn als in de kerk. Het gaat om de liefde die toornet tegen alle onrecht. Het gaat om de vrede dat we elkaar blij kunnen tegemoetreden. Ik heb er een open oog voor, dat er in 1944 een zeer samengestelde dwangsituatie ontstaan was; en ik heb dat meermalen geschreven in enkele brochures („Want Hij is onze vrede”, „Hoe lang nog”, „Onverantwoord en Onnodig” en „de Crisis der Reformatie”). Ook heb ik nooit aan de bedoeling van de Synode te Utrecht getwijfeld, te willen waken voor de kerkelijke orde en de belijdenis van Gods volle genade, maar de crisis die in 1944 voorlopig tot oplossing kwam

(een verschrikkelijke oplossing!) gaat door als wij ons niet zuiveren van de fouten. Het gaat om de vraag van het kerk-zijn, met kerkelijke orde en kerkelijke belijdenis, met eenheidsverlangen en met de goede vrijheid. Het gaat om de reformatie, of die door ons zal begrepen en doorleefd zal worden, dan wel of wij in sectarisme, groepsgeest en verdeeldheid zullen geraken.

Ruim 15 jaren zijn deze vragen ons op allerlei manier voorgehouden, in eigen kring, door de Vrijgemaakten, door andere gereformeerde kerken, ja, door al wat kerk is.

En daar moeten we alleen maar blij om zijn! Want de kerk is dynamisch en Gods tijd gaat verder. Jaartallen als 1834, 1886, 1892, 1905, 1942, 1944 en 1946 moeten ons niet alleen naar het verleden laten zien, ze moeten ons ook wijzen naar de verder ewige. Laten we afleggen alle last en zonde, en met nieuwe vreugde de kerkelijke weg en wedloop lopen.

Voor de Vrijgemaakte kerken zal 1960 ook een crisisjaar worden waarschijnlijk. Op dit moment lijkt mij hun crisis niet zonder hoop. De persstemmen en de contactbijeenkomsten geven daar reden toe! Diep te betreuren zou het zijn, wanneer er door de Vrijgemaakte kerken een deellijn kwam van al of niet verzoeningsgezinden. Voorlopig willen wij ze allen voor verzoeningsgezind houden en bidden dat onze Synode door ootmoedige uitspraken over vroegere tuchtbesluiten die verzoeningsgezindheid mag bevorderen.

Wat zou het een onuitsprekelijke zegen zijn wanneer onze synode in 1960 in dezelfde stad Utrecht de crisis der reformatie die in 1944 zo pijnlijk tot een in wezen niet aanvaardbare oplossing kwam, die onderging en onderkende, en door Gods genade, 'k zeg niet te gauw alles, maar veel deed tot wegneming daarvan. Het vertrouwen op Gods genade is mijn grond tot deze wens, welke genade ons ook gegeven is in genoemde terzijdestelling.

De kerken der reformatie zijn in gevaar, in een zeer gevaarlijke crisis; maar Gods trouw smeken we af voor 1960 over onze kerken, over de vrijgemaakte kerken en voorts over alle reformatische kerken.

Dr. Masselink stelt de zaak van de schorsingen duidelijk en goed.

Het gaat daarin inderdaad niet om de geschorsten enz.

Neen, het gaat er om of het goed was in de ogen des Heren een man — wie het was doet er niets toe — terwijl er overigens geen enkel bezwaar was tegen zijn leven of leer — uit het ambt te weren, omdat hij niet wilde erkennen, dat de sacramenten inwendige genade verzegelen.

Het gaat hierom, of het goed was in de ogen des Heren ambtsdragers, die in leven en leer onberispelijk waren, maar die niet konden aanvaarden, dat God van de gelovigen eist hun kinderen voor wedergeboren te houden — of voor kinderen die wedergeboren zijn of zullen worden — uit hun ambt te stoten.

En het gaat daarbij inderdaad niet om vrijgemaakten, of niet-vrijgemaakten, of hereniging, of niet-hereniging, maar om de kerk als zodanig. Die moet, om Gods wil, deze „dwaasheid in Israël" niet langer laten bestaan maar wegdoen!

C. V.

INGEZONDEN

HELPT KOREA!

Onze broeders en zusters in Korea zijn in grote nood. Er is geen land ter wereld waar de christelijke zending zulke rijke vruchten heeft gedragen.

Toen in 1919 de onafhankelijkheid van Korea werd uitgeroepen waren niet minder dan 15 van de 33 ondertekenaars van de Verklaring van Korea's Onafhankelijkheid, protestantse christenen. President Syngman Rhee zelf ontving zijn opleiding aan één van de vele zendingsscholen.

Er is waarschijnlijk ook geen land ter wereld dat zo zwaar door de oorlog heeft geleden, en waar de dreiging van de communistische terreur zo sterk wordt gevoeld. Tot op dit ogenblik is het land in tweeën gescheurd en wordt de noordelijke helft door de communistische overweldig bezet gehouden.

In deze moeilijke jaren is de Bijbel de grote steun van de Koreaanse christenen geweest.

Na de beëindiging van de grote wereldoorlog sloot de grote Presbyteriaanse Kerk van Korea, die 550.000 zielen telt, zich aan bij de Wereldraad van Kerken. Men voelde sterk de noodzakelijkheid van samenwerking. En de basis-formule van de Wereldraad: „Jezus Christus als God en Zaligmaker", scheen daarvoor goede mogelijkheden te bieden. In de jaren die inmiddels voorbij gingen hebben

de Koreaanse broeders echter ervaren dat men in de Wereldraad tal van leidende figuren aantreft die ondanks deze schoonklinkende woorden de Bijbel niet aanvaardden als Gods onfeilbaar Woord. De samenwerking van de Wereldraad met communisten en communisten-vrienden heeft ook de Koreanen grotelijks verontrust. Na veel innerlijke strijd heeft de grote Presbyteriaanse Kerk dit najaar tenslotte besloten om zich uit de Wereldraad terug te trekken.

Men was er zich van bewust dat dit zware financiële schade zou betekenen, omdat de grote Amerikaanse kerken, die het werk in Korea steunden, hun steun zouden intrekken zodra de Koreanen zich tegen de Wereldraad zouden uitspreken. Dit is ook prompt gebeurd. Ten gevolge van wat er geschied is werd alle steun stop gezet, o.a. aan een weeshuis dat al sinds 1951 bestond. Sinds oktober lijdten de 132 wezen en hun 10 verzorgers honger en koude. Ook de seminaries die zich tegen de Wereldraad verklaarden hebben dringend behoefte aan financiële steun.

Onze Koreaanse broeders wisten dat dit gebeuren zou, maar zij waren er van overtuigd dat zij niet anders mochten handelen, omdat God dit van ze vroeg.

Dr McIntire heeft in Amerika de bij de I.C.C.C. aangesloten kerken opgeroepen tot steun.

Wij zijn er van overtuigd dat er ook vele kerken en christenen zijn die, al zijn ze niet bij de I.C.C.C. aangesloten deze Koreaanse broeders en zusters toch gaarne zullen willen helpen.

De opbrengst van collecten en giften kunnen worden gestort op postrekening 524990 ten name van de Algemeen Secretaris van The International Council of Christian Churches, Singel 386, Amsterdam-C.

Prof. dr G. Ch. Aalders (Geref.)

Ds L. Floor Sr (Chr. Geref.)

Ds Joh. Heule (Geref.)

Ds J. W. Kersten (Geref. Gem.)

Ds P. J. F. Lamens (Ned. Herv.)

Prof. dr ir H. J. v. d. Maas (Geref.)

Ds J. C. Maris (Chr. Geref.)

Ds J. Meester, (Vrijgem.)

Ds P. J. Mietes (Vrij Evang.)

Prof. dr B. J. Oosterhoff (Chr. Geref.)

A. Smilde (Vrijgem.)

Ds H. Rijksen (Geref. Gem.)

Prof. J. J. v. d. Schuit (Chr. Geref.)

Prof. dr J. Severijn (Ned. Herv.)

Ds J. J. Timmer (Ned. Herv.)

Prof. C. Veenhof (Vrijgem.)

Ds J. H. Velema (Chr. Geref.)

Ds M. Vreugdenhil (Geref.)

A. Warnaar Jzn (Geref.)

Prof dr S. U. Zuidema (Geref.)

KERKNIEUWS

Beroepen te Opende-Surhuisterveen: kand. J. D. Janse te Breda; te Ruinerwold-Koekange: kand. J. van Bruggen te Assen.

Intree. Na bevestigd te zijn door Ds Blok te Utrecht deed Ds C. Olij zijn intrede in de Geref. Kerk van Ferwerd en Hallum. Zijn intreetekst was: Jer. 23: 24.

Zendingsarbeid. Donderdagavond 14 jan. werd kand. C. A. Versluis bevestigd als predikant van Leerdam met het oog op de arbeid der zending. Hij werd bevestigd door Ds K. Deddens, die preekte over Ef. 3: 4-6. Onmiddellijk daarna deed ds Versluis zijn intree. Hij bediende het woord uit Ef. 3: 10.

Kerkbouw. Door de kerk van Delft is nog weer f 25.000.— bijeengebracht voor kerkbouw. In totaal is nu beschikbaar f 80.000.—. Men hoopt spoedig tot kerkbouw over te gaan.

Vierde predikantsplaats. De Geref. Kerk van Bunschoten-Spakenburg besloot in principe over te gaan tot het beroepen van een vierde predikant.

Almelo. Nadat de kerkeraad van de vrijgemaakt Geref. Kerk aan de kerkeraad van de niet-vrijgemaakte een brief geschreven had, waarin hij schreef nog niet klaar te zijn voor een samenspreking zond deze laatste de volgende brief:

Almelo, 11 januari 1960

Weleerwaarde en Eerwaarde Heren en Broeders,

Uw schrijven naar aanleiding van ons verzoek om samenspreking hebben wij ontvangen en besproken.

Het spijt ons zeer, dat U ons daarin zonder nadere argumenten meedeelde, voor een samenspreking nog niet gereed te zijn. Wij zouden met name over het kerkrecht gaarne met U van gedachten wisselen, omdat wij inzien, dat wij hier nog bepaalde bezwaren hebben door te spreken en weg te nemen, om gemeenschappelijk te komen tot een kerkelijke samenleving, waarin wij ook in kerkrechtelijk opzicht alleen aan het Woord en de Geest van Christus gebonden zijn.

Zoals U weet, hebben wij aan de Synode als het vaststaand oordeel van onze kerkeraad meegedeeld, dat onze kerken de uit de leeruitspraken voortvloeiende tuchtmaatregelen niet meer voor haar rekening hebben te nemen.

Wat het confessionele betreft, willen wij — mede naar aanleiding van wat hier en daar in Uw pers naar voren is gekomen over de besluiten van de Synode van Utrecht — er U op wijzen, dat de leeruitspraken volledig ter zijde zijn gesteld, zonder dat er anderen in haar plaats gekomen zijn. Onze kerkeraad is van mening, dat de Synode-besluiten geen enkele nieuwe binding inhouden, al heeft de uitspraak over de rechtmatigheid der vervangingsformule misverstand gewekt.

Wij zijn zonder meer teruggekeerd naar de toestand van voor 1905.

Wij hopen U temidden van alle verwarring in de pers met deze korte en duidelijke verklaring van dienst te kunnen zijn.

namens de Raad der Geref. kerk (Syn.)
Met hartelijke broedergroeten,

G. SMEENK, praeses
G. KUPERUS, scriba.

Theol. Hogeschool. Geslaagd voor het propaede. examen de heer K. Verlind, Ehrlichstraat 9, Amsterdam-O.

Rev. C. de Haan van de Can. Ref. Church van Winnipeg heeft een zware operatie doorstaan. Hij mocht het ziekenhuis weer verlaten. Maar het zal nog enige tijd duren voor hij zijn ambtelijke arbeid weer zal kunnen hervatten.

Adressen. Het adres van de Geref. Kerk te Baflo is voortaan: scriba J. Jilderda, Wilhelminal. 88 te Baflo; diaconie K. Norg, Meimaweg 9a te Baflo.

Het adres der Geref. Kerk te Haren (Gr.) is thans: scriba P. Bouwkamp, Meerweg 69, Haren (Gr.), Tel. K 5900-44887.

Het adres van de Geref. Kerk te IJmuiden is thans: J. G. de Wit, P. C. Hooftlaan 38, Driehuis (Velsen), Tel. K 2550 - 4686.

Vanwege een verblijf in het buitenland moet de heer Groen zijn artikelen over de kerkelijke situatie onderbreken.

Hij hoopt ze na z'n terugkeer te vervolgen.

Redactie.

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404 - 2452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukwerk

Regelprijs 20 cent per m.M.

Bij contract reductie.

ADVERTENTIE-TARIEF:

FAMILIEBERICHTEN:

Regelprijs 15 cent per m.M.

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op giroreken. 233117 t.n.v. Drukkerij Steenbergen, Zeist, met vermelding voor „Opbouw”.

Abonnementsprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. jr. Studenten abonnement f 6.- per jaar.

Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.